

IZSÓ MIKLÓS

1831—1875

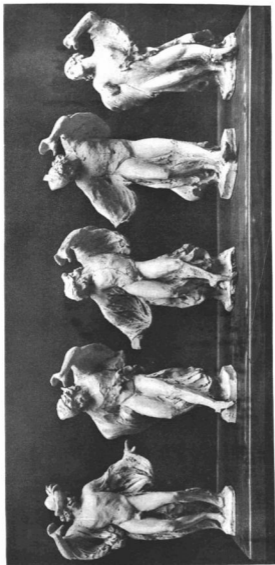
Szeptember 9-én volt száz éve annak, hogy Izsó Miklós, a legmagyarabb szobrász Disznóshorvát, felsőborsodmegyei községben, egyszerű paraszti házban a napvilágot megpillantotta. Istenáldotta tehetséggel jött a világra, de a sors nem kényeztette. Küzdés, lemondás volt legtöbbször a kenyere és mikor eljött volna az aratás ideje, a magyar nép betegsége, a gümőkór 44 éves korában elragadta az élők sorából. Izsó már nem érthette meg a magyar művészet nagy nekilendülésének aranyéveit. Torzó maradt az oeuveje, melyben — ha a mester életben marad — a legremekebb darabok is bizonyára csak előhírmökei lettek volna a későbbi beteljesedésnek.

A magyar építészet a XIX. század elejének klasszicizmusa, a szobrászat a romantika, a festészet pedig a naturalizmus jegyében találta meg nemzeti kifejező nyelvét. A festészet a legkésőbbben, hogy a három közül azután a legmagyarabb virágokat hajtsa. Izsó Miklós azonban már a romantika idején jutott el a faji szellemmel telített szobrászi stílushoz. A forradalom és a szabadságharc forró levegőjében megizzott lélek nem érezhetett közösséget a kihűlt klasszicizmussal, de annál jobban kiélhette magát a népi vonásokat hangsúlyozó romantikában. Sőt a romantika Izsónál már a természettel való közvetlen kapcsolatot jelentette. Csak a plasztikai szabályokkal való számolás különbözteti meg stílusát nem egyszerű a későbbi kötetlen naturalizmustól. Viszont az igazság, a faji karakter erősebb az ő alkotásaiban, mint a legtöbb későbbi, népies tárgyú naturalista szo-

borműben. Izsó minden munkáján megérzik, hogy mesterük bölcsője magyar földön ringott, hogy lelke ebből a földből sarjadt.

Szana Tamás könyvet szentelt Izsó Miklós életének, művészete méltatásának, de a mester származásának, gyermek- és ifjúéveinek pontos leírását Szmcrcsányi Miklósnak köszönhetjük. Az ő lelkiismeretes kutatásaiból ismerhetjük meg a mester élete első felének hiteles történetét. Tőle tudjuk meg, hogy a Sárospatakon tanuló fiatal Izsó bizony nem tartozott a szorgalmas és példás magaviseletű diákok közé és hogy semmiképpen sem született a református papi vagy tanítói hivatásra. Művészi tehetség sem ébredszik benne tünetően. A József nádor sárospataki látogatásával kapcsolatos medaillon-relief faragása csak mese, ezt Izsó öccse, József, a színész találta ki bátyjáról szóló életrajzában. József nádor nem is volt akkor Sárospatakon.

1847-ben Izsó elhagyja Patakot és Rimaszombatba megy, ahol a szomszédos Tamásfalván Jakovetz Antal kőfaragómesternél beáll legénynek. Itt éri a szabadságharc híre és nyomban fölcsap katonának. Petőfi gyűjtőhatású költeményei, honfitúji lelkesedésének ellenállhatatlan tüze az ő lelkének zsarátokát is fölcsította. Számos ütközetben vesz részt, majd a nemzeti küzdelem tragikus befejezése után bujdosni kénytelen. Később újból visszakerül Jakovetzhez Rimaszombat mellé, de ekkor ugyanott Ferenczy Istvánnál is dolgozik. Az első magyar szobrász akkor már zátonyra jutott pályájának epilógusát élte Rimaszombatban. A nemzet csalo-

IZSO MIKLÓS: TANCOLO PARASZTOK. Terrazomák. 42-43. évek vége
Szepešvárti Máramar

dott Ferenczyben, midőn zseninek tette meg, de ő is csalódott a nemzetben, midőn a művészetének kijáró támogatást várta tőle. Ferenczynek nem volt az a szobrászi készsége és művészi látóköre, hogy a fiatal Izsónak megadhassa a szükséges tanácsokat és hogy megfelelő mestere lehessen. De dicsőítő bizonyítványt adott neki, mellyel ifjú pályatársa Bécsbe mehetett. Izsó itt Meixnernél és Gassernél dolgozik, majd a bécsi magyar technikusok jóvoltából Münchenben, a képzőművészeti akadémián tökéletesíti tudását. A Bécsben tanuló magyar technikusok krajcáros egyesületet alapítottak, melynek feladata a magyar tehetségek, a magyar közművelődési célok támogatása. Az egyesület élén néhai *Szily Kálmán*, a későbbi műegyetemi professzor és Akadémiánk főtitkára, majd főkönyvtárosa állott. Ő karolta föl példátlan lelkeséggel és önzetlenséggel Izsó sorsát. Indítványára a krajcáros egyesület két évre havi ötven forintot szavazott meg a küzködő fiatal szobrász számára. Izsó hálás is volt ezért Szilynek. Hozzáintézt leveleiben lelkiismeretesen számol be mindig haladásáról. És Münchenben valóban eredeti szobrászegyéniséggé érik az egykori kőfaragólegény. Itt mintázza Izsó első magyar genre-szobrát, a „Furulyázó pásztor“-t, melyből több példány készült és 1862-ben itt faragja márványból első mesterművét, a „Búsuló juhász“-t.

Érdekes véletlen, hogy a magyar szobrászatnak ez a jellemző remeke szintén idegenben és pedig ugyanabban a városban születik meg, mint Szinyei Merse Pál „Majális“-a. Pedig Izsó ezzel az alkotással teremtette meg a magyar genreszobrászatot. Kitérően sikerült neki a magyar paraszti alak szobrászi megfogalmazása. Izsó úgy állította elénk a magyar pusztá emberét, hogy annak faji romantikája tiszta plasztikai nyelven jusson kifejezésre. Látszik, hogy megtanulta a szobrászat lényegét, az emberi alak szerves és világos fölépítésének szabályait. A nagy technikai tudással, anyagszerűen, roppant gonddal mintázott öltözék alatt jól jut kifeje-

zésre a test szerkezete. Az idahegyi pásztorok is így állhattak klasszikus meztelenségükben, mint ez a kissé melancholikus, gatyás magyar legény. Ahogyan botjára támaszkodik, ezzel nemcsak az állás kontrasztja lesz határozottabb, hanem az alak faji karaktere is erősebb hangsúlyt nyer. Feje a Mányoky-féle festmény II. Rákóczi Ferencét juttatja eszünkbe. Szép, tipikus magyar arc.

Kétségtelen, hogy a harvanes években uralkodó romantikus szellem jobban kedvezett a nemzeti vonások éreztetésének, mint a Ferenczy Istvánt átható klasszicizálás, azonban Izsó „Búsuló juhász“-nak éppen az a nagy értéke, hogy a klasszikus szobrászat tanulságai sem hiányoznak belőle, csak megteltek sajátos, új tartalommal. Látszik, hogy Izsónál tehetség és készség már ekkor is egyensúlyban volt egymással. Bármennyire ösztönösen és erőteljesen merített fajtájának eredetiségéből, érzésének, művészi élményének hangsúlyozása nem robbantotta szét a plasztikai fölépítés szabályai által meghatározott kereteket. A „Búsuló juhász“-szal megszületett az első XIX. századi magyar szobrászati mestermű. A szobrot eredetileg Gschwindt J. rendelte meg budapesti kertje számára, de később egy pör következtében nagylelkűen a Nemzeti Múzeumnak ajándékozta, ahonnan a Szépművészeti Múzeumba került.

A „Búsuló juhász“ után Izsó egy sor magyar genre-alakot mintázott, köztük a „Fonóházi jelenet“ című kedves csoportot. Bár ebben az alkotásban is megnyilvánul Izsó szobrászi készsége, azonban a novellisztikus jelenetet nem tudta plasztikai tömörséggel megfogalmazni, az ábrázolást stílusossá nem isíteni. Annál több zsenialitás jut kifejezésre a táncoló parasztokat megörökítő, égetett agyagszobrocskáiban. Örök vesztesége a magyar szobrászatnak, hogy Izsónak nem volt alkalma ezeket a kis terracotta tanulmányokat nagy méretben megvalósítani. Mindegyik figura lelkileg-testileg jellemzi a magyar faj karakterét. De a sok táncoló, vi-

gadó alak nemcsak régi romantikát fejez ki, hanem a szobrászat különleges problémáival is sikerrel mérkőzik. Olyan mozgástanulmányok merülnek föl bennük, mint aminők a francia Carpeaux-t is izgatták. Milyen kár, hogy nem gondoltak Izsóra, midőn a pesti Vigadó táncoló alakjainak, a szobroknak és a domborműveknek mintázására sor került. Izsó lett volna leginkább hivatva arra, hogy a magyar romantikus építészet legnagyobbserű vallomását plasztikai díszekkel faji szempontból még jellemzőbbé, teljesebbé tegye. Ahogyan Carpeaux ékesítette a párizsi Operaház homlokzatát a *Tánc* mozgalmal csoportjával, úgy vonulathatta volna föl Izsó a pesti Vigadó palotáján a magyar vígasság karakterisztikus, szobrászilag is érett alakjait. Sajnos erre sem ott, sem másutt nem nyílt neki alkalm. A Szépművészeti Múzeum szobrászati gyűjteményének vitrinájában lévő kis tanulmányok azonban így is kitűnő bizonyítékai Izsó magyar lélekből fakadt, ösztönösen tiszta szobrászi gondolkodásának.

Izsó 1862-ben visszatért Budapestre telve reménnyel, azonban nagyobb, monumentális feladat megoldása nem jutott neki osztályrészlül. Helyette egy sor arcképet mintázott magyar írókról, színészekről. Nem egy közülök igen kiváló munka. Különösen *Bernáth Gáspár* és *Tóth József* fejei tanuskodnak arról, hogy Izsó minő mestere volt a lélekábrázolásnak. Nagyszerűen hangsúlyozza a jelentős formákat, de a részleteket is gondosan megmintázza. A hú naturalizmust szobrászi összefoglalás teszi értékessé. Nemes fölfogását legjelesebb női feje, *Egressy Etelka* képmása is híven bizonyítja. Báró Eötvös József kultuszminiszter jóvoltából Izsó később történeti arcképeket is mintázott, de ezekben a közvetlen természetűséget romantikus hangulatú szellem váltotta föl. E szobrok méltó társai azoknak a szép magyar fejeknek, amelyeket Madarász Viktor zásznain láthatunk. A legmarkánsabb, a legtipikusabb közöttük Zrinyi Miklósnak, a költőnek arc-

mása. Mindezek az arcképszobrok az Ernst-Múzeum számottevő magyar értekei közé tartoznak.

Izsónak, sajnos, nem ment jól a sora Budapesten. A kiegyezés alatti években még nem nőttek meg annyira a művészeti szükségletek, hogy az ő nagy talentumát méltóan foglalkoztathatták volna. Egyideig azért kénytelen volt Bécsben, kisebb tehetségs kollégája műtermében, Vay Miklós bárónál segédként dolgozni, akinek szobrai faragta kőbe, márványba. Nagy gyakorlata volt ebben, hiszen Jakovetznél annak idején jól megtanulta ezt a mesterséget. De így öntudatlanul magáévá tette a közsobrászat stíluszabályait is. Ezek a szabályok érvényesülnek azután emléksobroin, bennük találhatjuk a legnagyobb értékeiket. Izsó emléksobroin a részletek sohasem szorítják háttérbe a plasztikai főgondolat tiszta érvényesülését, a megörökítendő alak mindig tömören, formákban határozottan áll előttünk. A test egyensúlya éppoly biztos alapokon áll, mint amilyen meggyőző a lélek kifejezése.

Bár Izsó joggal elvárhatta volna, hogy az emléksobrok emelésénél kivételes tehetségét elsősorban engedjék érvényesülni, mégsem alkothatott annyit, amennyit megérdemelt volna. Széchenyi István szobrának pályázatán kétségtelenül az ő mintája volt a legkiválóbb, de mégsem ő lett az emek-szobor mestere. Helyette a debreceni *Csokonai Vitéz Mihály*-szoborral kellett megelégednie, ezt a feladatot is azonban nagy lelkesedéssel oldotta meg. A *Csikóbőrös kulacs* költőjének szilaj, magyar lelkülete éppoly közelállott Izsó hasonívású temperamentumához, mint Petőfi szenvedélyes zsenije. A debreceni bronzszobor hú kifejezője a nagyszerű magyar lírikusnak, noha az alak beállítása a lábak mögött lévő tömör fatörzssel, szállítókével inkább márványnak felelne meg, mint a levegősebb mintázást, szabadabb körvonalakat kívánó ércnek.

Csokonai után a budapesti *Petőfi*-szobor következett volna, de ezt már nem fejezhette be, mint ahogyan a

szegedi *Dugonics*-szobrot sem. Éppúgy csak vázlat maradt *Bem tábornok* emlékszobra, melyre szintén megbízást kapott. A Petőfi- és Dugonich-szobor számára több mintát készített, azonban a Huszár Adolf által befejezett két szobor közül csak az Etelka írójának elmerengő bronzalakja nevezhető szinte teljesen mesterünk alkotásának. A Dunaparton álló budapesti Petőfi-szobor mintáján Huszár Adolf már lényeges változtatásokat hajtott végre. Báró Eötvös Józsefnek, a mester jótévőjének emléksobrát is Izsó szerette volna megalkotni, de a filozófus-költő és államférfi szobrának pályázatán nagy keserűségére háttérbe szorult munkájával. Monumentális alkotásnak nevezhető még a Magyar Tudományos Akadémia palotáját díszítő néhány alakja és dekoratív szobra, melyeket még a hatvanas évek első felében faragott.

Bár a sok sikertelenség és kisgyermekének halála Izsó életének utolsó éveit is elkésérítette, az ország és a művészeti ügyek föllendülésével ezek az évek mégis meghozták Izsó sorsának jobbrafordulását. 1870-ben a reáltanoda, majd a mintarajziskola tanára lett. Szóval ettől kezdve volt biztos kérése, sőt kivételes tehetségének megfelelő hivatása. Most bonthatta volna ki teljesen talentumának szárnyait. Sajnos, a végzet másképp határozott. Izsó 1875-ben meghalt a nélkül, hogy igazán nagyszabású feladathoz juthatott volna. Azonban ennek ellenére is egyike a magyar szobrászat legnagyobb alakjainak. Sőt a legkarakterisztikusabb magyar szobrász. Ő teremtette meg a magyar plasztikai stílust, amely azóta sem fejlődött tovább faji szempontból. Születésének századik évfordulója alkalmából igaz megbecsüléssel emlékezünk róla.

YBL ERVIN